

Evropská integrace a Česká republika

Vývoj evropské integrace

Evropská unie a její rozšiřování

Česká republika v EU

Lisabonská smlouva – další krok rozvoje

Druhý a třetí pilíř Maastrichtské smlouvy

Sociální politika a její změny

Stěžejní výzvy pro EU

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Děkujeme za podporu při vydání této publikace organizacím:

Bankovní institut vysoká škola, a.s.

KPM CONSULT, a.s.

Reliant s.r.o.

Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám a kolektiv

Evropská integrace a Česká republika

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400

www.grada.cz

jako svou 3507. publikaci

Autorský kolektiv:

Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.

Ing. Květoslava Kořínková, CSc.

Prof. PhDr. Alexandr Ort, DrSc.

Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám, CSc.

Prof. Ing. Zdeněk Šrein, DrSc.

Recenzenti:

Prof. Ing. Václav Bakule, DrSc.

Prof. Ing. Stanislava Hronová, CSc.

Odpovědný redaktor Mgr. Petr Mušálek

Sazba Milan Vokál

Počet stran 144

První vydání, Praha 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2009

Cover Photo © profimedia.cz

ISBN 978-80-247-2849-0 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6242-5 (elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

O autorech	8
Úvod	10
<i>Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám, CSc.</i>	
1. Češi a evropská integrace	15
<i>Prof. PhDr. Alexandr Ort, DrSc.</i>	
1.1 Počátky integrace	16
1.2 Šedesátá a sedmdesátá léta 20. století	18
1.3 Uvolňování mezinárodního napětí	21
1.4 Pád „železné opony“	25
1.5 Rozšiřování Evropské unie	28
1.6 Češi, NATO a Evropská unie	31
1.7 Vstup České republiky do Evropské unie	33
Literatura	37
2. Lisabonská smlouva – další krok rozvoje integrace i téma velkých sporů	39
<i>Prof. Ing. Zdeněk Šrein, DrSc.</i>	
2.1 Základní koncepce Smlouvy a její problémy	40
2.1.1 Nejasná definice Evropské unie	40
2.1.2 Vymezení kompetencí mezi Evropskou unií a členskými státy	44
2.1.3 Listina základních práv Evropské unie	49
2.1.4 Národní zájmy a Smlouva	52
2.2 Institucionální uspořádání Evropské unie v Lisabonské smlouvě	54
2.2.1 Postavení národních parlamentů v rozhodovacích procesech Evropské unie	54
2.2.2 Rozhodovací procedury v Radě	56
2.2.3 Další zajímavé změny v institucích Evropské unie	67
Literatura	72

3. Druhý a třetí pilíř Evropské unie	73
<i>Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.</i>	
3.1 Politicko-bezpečnostní aspekty evropského integračního procesu	74
3.1.1 Zahájení bezpečnostní spolupráce západní Evropy po druhé světové válce	74
3.1.2 Plán založení Evropského obranného společenství a Evropského politického společenství	76
3.2 Politická a bezpečnostní spolupráce zemí Evropského společenství . . .	77
3.2.1 Evropská politická spolupráce v sedmdesátých letech	77
3.2.2 Snaha o zefektivnění Evropské politické spolupráce v osmdesátých letech	79
3.2.3 Zárodky spolupráce v oblasti vnitřní bezpečnosti v sedmdesátých a osmdesátých letech	81
3.2.4 Jednotný evropský akt a politická spolupráce	83
3.2.5 Myšlenka odstranění vnitřních hranic	84
3.2.6 Charakteristické rysy fungování Evropské politické spolupráce	86
3.3 Druhý a třetí pilíř v Maastrichtské smlouvě	87
3.3.1 Pilířová struktura jako pokus o vytváření politické unie	87
3.3.2 Povaha Společné zahraniční a bezpečnostní politiky podle Maastrichtské smlouvy	90
3.3.3 Povaha třetího pilíře podle Maastrichtské smlouvy	93
3.3.4 Efektivita pilířové struktury v Maastrichtské smlouvě	95
3.4 Vývoj druhého a třetího pilíře v devadesátých letech	97
3.4.1 Pokrok v Amsterdamské a Niceské smlouvě	97
3.4.2 Evropská bezpečnostní a obranná politika Evropské unie . .	106
3.4.3 Předpokládaná reforma druhého a třetího pilíře v návrhu Lisabonské smlouvy	111
3.4.4 Stěžejní výzvy pro Evropskou unii	112
3.4.5 Hledání místa Evropské unie ve světě	115
Literatura	118
4. Sociální politika Evropské unie	119
<i>Ing. Květoslava Kořínková, CSc.</i>	
4.1 Pojetí evropské integrace	120
4.2 Sociální politika	120
4.3 Smlouva o Evropské unii a sociální politika	122
4.4 Obnovená sociální agenda	123
Literatura	125

5. Měnící se prostředí sociální politiky	127
<i>Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám, CSc.</i>	
5.1 Obecné principy	128
5.2 Revize střednědobého finančního horizontu 2007–2013	129
5.3 Přetrvávající sociální problémy a Lisabonská strategie	130
5.4 Tempa růstu výroby	130
5.5 Změny ve struktuře výroby	133
5.6 Malé a středně velké podniky	133
5.7 Regionální rozvoj	138
5.8 Společnost znalostí	139
5.9 Zaměstnanost	141
Literatura	143

O autorech

Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.

Od roku 2001 vysokoškolský učitel na Vysoké škole ekonomické v Praze – Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka Fakulta mezinárodních vztahů. Externě přednášel k moderním dějinám diplomacie a mezinárodních vztahů. Spolupracoval na projektech vztahujících se k evropské integraci. Publikované práce z oblasti evropské integrace a bezpečnosti.

Ing. Květoslava Kořínková, CSc.

Vysokou školu dopravy a spojů v Žilině absolvovala v roce 1968, kandidatura na Vysoké školy ekonomické v Praze v roce 1981. V letech 1964–1971 pracovnice Výzkumného ústavu dopravního v Praze, 1972–1989 pracovnice Federálního ministerstva dopravy a spojů, 1989 ministryně pověřená řízením Federálního ministerstva kontroly. V letech 1993–2000 působila na Univerzitě Pardubice, Dopravní fakulta J. Pernera, v letech 1996–1998 členka Poslanecké sněmovny PČR, 1994–2002 členka zastupitelstva hl. města Prahy (předsedkyně sociálního výboru), od roku 2001 působí na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů Praha (katedra veřejné správy). Řada publikovaných prací v oblasti dopravy (integrováné přepravní systémy), skripta věnovaná procesu evropské integrace, zakládající členka Společného parlamentního výboru ČR a EU.

Prof. PhDr. Alexandr Ort, DrSc.

Od roku 1949 vysokoškolský učitel, v letech 1963–1970 docent, 1957–1970 pracovník, později zástupce ředitele Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, v letech 1990–1991 docent (Karlova univerzita), 1991–2003 profesor – Fakulta mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. Řada prací v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky, stovky publikovaných prací doma i v zahraničí.

Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám, CSc.

Studium na Vysoké škole ekonomické v Praze v letech 1950–1954, od roku 1954 vědecký asistent, od roku 1958 vědecký pracovník; v letech 1962–1969 samostatný vědecký pracovník, náměstek ředitele výzkumného ústavu, od roku 1969 vedoucí

vědecký pracovník. Po normalizaci ředitel odboru Federálního ministerstva dopravy, pak jako vědecko-výzkumný pracovník a učitel, v roce 1997 habilitace. V letech 1998–2000 ministr dopravy a spojů ČR, poté rektor Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů. Od roku 1985 se systematicky zabývá otázkami evropské integrace. Publikoval řadu prací v oblasti dopravy, veřejných financí a evropské integrace, část v zahraničí.

Nyní ředitel Institutu pro evropskou integraci Bankovního institutu vysoká škola v Praze.

Prof. Ing. Zdeněk Šrein, DrSc.

Studium na Vysoké škole ekonomické v Praze v letech 1950–1954, pak vysokoškolský učitel na této škole, od roku 1965 docent. V letech 1969–1971 pobýval v rámci United Nations Development Programme jako expert v Sýrii. Od roku 1986 profesor na VŠE, od roku 2004 profesor na Universitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Četné publikované práce z oblasti hospodářské politiky a evropské integrace.

Úvod

Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám, CSc.

Cíl publikace

Počátkem roku 2008 vydalo nakladatelství Grada Publishing znamenitý překlad publikace Richarda Baldwina a Charlese Wyplosze *Ekonomie evropské integrace*. Ale anglický originál publikace je z roku 2004, přeložené 2. vydání je z roku 2006 a vývoj Evropské unie je překotný, přestože ne přímočarý.

Publikace popisující probíhající evropskou integraci začíná přirozeně obdobím po druhé světové válce. V té nemohla být úloha Čechů, či předtím Čechoslováků, tak významná, jak by odpovídalo úsilí, které Češi ještě před druhou světovou válkou vynaložili. Na titulní stránce internetového týdeníku *Zpravodaj z Evropské unie* Bankovního institutu vysoké školy v Praze citujeme v úvodu každého čísla výrok prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka ze IV. dílu knihy *Cesta demokracie* z roku 1933: „*Kdyby mně bylo 35 let, udělal bych seč mé síly, abych pomohl k proniknutí myšlenky utvoření Spojených států evropských.*“ Ve Společnosti národů působil v nejvyšších volených funkcích po řadu let druhý prezident Edvard Beneš a významně se v OSN exponoval jako ministr zahraničí Jan Masaryk. Chtěli bychom tedy v úvodu tyto a další aktivity vzpomenout.

Část politického spektra často zpochybňovala další kroky k prohloubení evropské integrace a tak se hledaly – a vždy našly – kompromisy prostřednictvím určitých mezietap. Poukazuje se na odmítavé stanovisko irského referenda. Irské referendum k závěrům Evropské rady ale bylo úspěšně opakováno, když se upřesnila formulace k účasti členských států ve společné obranné politice tak, aby neodporovala irské ústavě (vylučuje použití irských jednotek mimo území Severního Irsku), protože s rozšířením Evropské unie totéž referendum vyjádřilo všeobecný souhlas. Takový vývoj je možný. A je také možný postup k užší spolupráci, jejíž principy jsou uvedeny v Amsterdamské smlouvě.

Argumentuje se respektováním práva menšiny, kdyby Irové v dalším referendu – i po případných drobných úpravách textu – Lisabonskou smlouvu nepřijali. To ale nezní věrohodně – bude-li si přát prohloubení integrace 25 či 26 členských států, nemůže malá, či dokonce minimální menšina blokovat úsilí většiny využít předností integrace. Zejména pokud by takové argumenty použili představitelé České

republiky v etapě předsedání EU, neboť v České republice již po řadu let stačí k pro-
sazení právních norem i nepatrná většina.

Evropská unie má v podobě ustanovení o užší spolupráci dostatečný nástroj, aby
integrace mohla pokračovat dále, pokud si to bude většina členských států přát.

Užší spolupráce ve Smlouvě o Evropské unii a o Evropském společenství

Ve Smlouvě o Evropské unii hlava VII obsahuje „Ustanovení o užší spolupráci“. Má
zabránit vzniku dvourychlostní unie, což by bylo pro jednotu EU škodlivé. Citujme
tedy příslušná ustanovení v díkci Amsterdamské smlouvy:

Členské státy, které zamýšlejí mezi sebou zavést užší spolupráci, mohou použít
orgány, postupy a mechanismy stanovené v této smlouvě a ve Smlouvě o zalo-
žení Evropského společenství, pokud zamýšlená spolupráce:

- a) je zaměřena na to, aby podporovala cíle Unie a chránila její zájmy a sloužila jim;
- b) respektuje zásady uvedených smluv a jednotný institucionální rámec Unie;
- c) použije se pouze jako poslední prostředek, jestliže by nemohlo být dosaženo cílů uvedených smluv postupy v nich stanovenými;
- d) týká se alespoň většiny členských států;
- e) neohrožuje *acquis communautaire*¹ a ostatní opatření, učiněná podle jiných ustanovení uvedených smluv;
- f) neohrožuje kompetence, práva, povinnosti a zájmy členských států, nepodílejících se na spolupráci;
- g) je otevřena všem členským státům a dovoluje jim kdykoli se ke spolupráci připojit, jestliže se podrobí rámcovým rozhodnutím;
- h) je v závislosti na příslušné oblasti v souladu s dodatečnými zvláštními kritérii článku 11 Smlouvy o založení Evropského společenství a článku 40 této smlouvy a je povolena Radou a stanoveným postupem.

¹ Francouzský termín, který se používá pro právní řád Evropské unie nebo Evropského společenství.

Pro úplnost uvádíme články, na něž jsou v hlavě VII odkazy, přičemž Smlouva o založení Evropského společenství obsahuje analogickou dikci:

Článek 11-1: Členské státy, které zamýšlejí zavést mezi sebou užší spolupráci, mohou být s výhradou článků 43 a 44 Smlouvy o Evropské unii zmocněny použít orgány, postupy a mechanismy stanovené v této smlouvě, pokud zamýšlená spolupráce:

- a) se netýká oblastí, které jsou ve výlučné působnosti Společenství;
- b) neovlivňuje politiky, akce a programy Společenství;
- c) se netýká občanství Unie a nediskriminuje státní příslušníky členských států;
- d) nepřekračuje pravomoci svěřené Společenství touto smlouvou;
- e) nepředstavuje diskriminaci nebo omezení obchodu členských států a narušuje podmínky soutěže mezi členskými státy.

Zmocnění podle odstavce 1 udělí Rada kvalifikovanou většinou na návrh Komise po konzultaci s Evropským parlamentem.

Prohlásí-li člen Rady, že z důležitých důvodů národní politiky, které musí uvést, zamýšlí být proti udělení zmocnění kvalifikovanou většinou, hlasování se nekoná. Rada může požadovat kvalifikovanou většinou, aby záležitost byla postoupena k jednomyslnému rozhodnutí Radě, zasedající ve složení nejvyšších představitelů států a vlád.

Smlouva o Evropské unii, článek 40:

1. Členské státy, které mezi sebou zamýšlejí zavést užší spolupráci, mohou být s výhradou článků 43 a 44 zmocněny, aby použily orgány, postupy a mechanismy stanovené ve smlouvách, pokud zamýšlená spolupráce:
 - a) respektuje pravomoci Evropského společenství a cíle stanovené v této hlavě;
 - b) je orientována na to, aby se Unie rychleji rozvíjela v prostor svobody, bezpečnosti a práva.

Článek 43 v podstatě opakuje či upřesňuje ustanovení článku 11 Smlouvy o Evropském společenství.

Článek 44 mimo jiných podrobností s odkazy na jiná ustanovení upřesňuje postupy Rady tak, že se zasedání, pokud jde o užší spolupráci, mohou zúčastnit všechny členské státy; v případě požadavku jednomyslnosti však stačí pouze jednomyslnost dotčených členů Rady.

Vývoj je možno jen zpomalit, ne ale zastavit

Vztahem Čechů k evropské integraci se zabývá kapitola 1. Integraci podle současného stanoviska Evropské komise a většiny členských států nelze zastavit. Lze ji jen v případě České republiky odsunout dotazem na Ústavní soud, zda je česká ústava v souladu se Smlouvou Evropského společenství; kdyby ale Ústavní soud shledal – zřejmě těsnou většinou –, že v souladu není, pak podle pravidel mezinárodních smluv obecně platí nadřazenost mezinárodního práva. V případě Evropské unie to platí dvojnásob. Lze totiž využít dikci memoranda Vlády ČR při podání žádosti o přijetí do tehdy ještě jen Evropských společenství ze dne 17. ledna 1996. Uvedme výtah základních myšlenek:

„Vláda podala žádost o přijetí do EU po zralé úvaze, s uvážením zodpovědnosti vůči svým občanům. Uvědomila si perspektivnost, prospěšnost a nezvratnost procesu evropské integrace a budoucí potenciál příležitostí, které nabízí. Jen s obavami si lze představit jinou volbu. Pozitivní i bolestivé historické zkušenosti umožňují České republice plně chápat integrační procesy, založené na solidaritě evropských národů. Nebylo lehké po nedávném opětovném nabytí plné státní suverenity přijmout představu, že bude třeba v budoucnosti se této suverenity v určitých oblastech vzdát. Vláda však nezvratně dospěla k závěru, že je v moderním evropském vývoji výměna části vlastní suverenity za sdílený podíl na suverinitě nadstátní a na spoluzodpovědnosti nevyhnutelná jak pro prospěch vlastní země, tak pro celou Evropu.

*Nebylo lehké porozumět principům fungování složitého a někdy nedostatečně transparentního mechanismu EU, v němž jsou principy liberalizující, které rozšiřují svobody, doprovázeny nezbytnými prvky regulujícími, disciplinujícími a organizujícími a nebylo rovněž lehké opřít se od nedůvěry k tomuto složitému tělesu a vnitřně akceptovat jedinečný celek institucí, kompetencí, režimů, procedur a příslušné legislativy tak, jak je navrhla desetiletí ujednání členských států. Česká republika akceptuje pro své budoucí členství EU takovou, jaká je a jakou ji bude dotvářet kolektivní moudrost členských států v nejbližších měsících a letech. Vláda bude připravena akceptovat *acquis communautaire* a úroveň spolupráce členských států ve všech oblastech a na všech úrovních, na kterých bude EU stát v době vstupu České republiky.“*

Kapitola 2 posuzuje pokrok v pojetí integrace v Lisabonské smlouvě.

Ekonomie evropské integrace souvisí se společnou zahraniční a obrannou politikou ve druhém pilíři a problematikou vnitra a justice ve třetím pilíři. Problematice se věnuje kapitola 3.

A posléze tu je rozsáhlá oblast sociální politiky, pro kterou se hledá v etapě globalizace, demografického stárnutí a změny struktury ekonomiky způsob udržitelného financování. V kapitolách 4 a 5 se soustředíme na měnící se prostředí sociální politiky; v kapitole 5 jsou navíc uvedeny některé charakteristiky změn ekonomiky členských států EU. Text se také věnuje změnám v koncepci sociální politiky, odpovídající změnám jejího prostředí.

Doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám, CSc.,
ředitel Institutu pro evropskou integraci,
Bankovní institut vysoká škola, a. s., Praha

1

Češi a evropská integrace

Prof. PhDr. Alexandr Ort, DrSc.

-
- Počátky integrace
 - Šedesátá a sedmdesátá léta 20. století
 - Uvolňování mezinárodního napětí a pád „železné opony“
 - Rozšiřování Evropské unie, vstup České republiky do NATO a Evropské unie
-

Za zdroj ideje evropské integrace se všeobecně považuje memorandum francouzské vlády z 9. května 1950. Jeho signatářem byl francouzský ministr zahraničí Robert Schuman, ale významně se na jeho formulaci podílel i Jean Monnet. Jeho poznámka na strojopisu textu, že jde o devátou variantu a tento text už je definitivní, to jednoznačně potvrzuje.

> 1.1 Počátky integrace

Memorandum hledá cestu k trvalému míru v Evropě a za jeden z hlavních kroků v tomto směru považuje francouzsko-německé usmíření, neboť soupeření těchto dvou států bylo jednou z příčin válek v posledních sto letech evropské a světové politiky. Zároveň se však memorandum zamýšlí nad kroky, které by toto usmíření zajistily jako trvalé a nezvratné.

Cestu k tomu vidí ve vytvoření společného orgánu, který by ovládal výrobu uhlí a oceli, dvou základů zbrojení, bez nichž není možno válku vést, ale ani tajně připravovat. Odzbrojení jako cesta k zajištění míru, program starý jako lidstvo samo, ale nikdy neuskutečněný, vyvolával jisté pochyby o reálnosti této cesty zvláště v období studené války, ovládající tehdy mezinárodní politiku.

Původně sice iniciátorem tohoto programu na zajištění míru měla být podle paměti Jeana Monneta spolu s Francií Velká Británie, ale když britské vlády daly přednost politice „zvláštních vztahů“ s USA, které se osvědčily za války, vyslovila podporu programu nejen vláda Spolkové republiky Německa, ale i vlády Itálie a tří států Beneluxu. **Prvním smluvním krokem k plnění programu bylo v roce 1951 ustavení Evropského společenství uhlí a oceli.**

Československo (v letech 1960–1990 byl oficiální název Československá socialistická republika – ČSSR) bylo v té době velmocenským rozhodnutím zařazeno do východní části Evropy a jakékoli překročení „železné opony“, která tehdy Evropu dělila, bylo nemyslitelné. To však neznamená, že by sama idea jednoty a spolupráce všech evropských států byla Čechům i Slovákům cizí.

Naopak. Od okamžiku, kdy se na mapě Evropy po první světové válce objevil nový stát – Československo – jeho vlády vyznávaly demokratické uspořádání státu a byly připraveny pomáhat zajistit mír všemi prostředky a rozvíjet spolupráci mezi národy. Československá diplomatická aktivita v tehdejší Společnosti národů byla vždy vysoce ceněna a není její vinou, že idea kolektivní bezpečnosti, za kterou diplomaticky bojovala, byla jako vedoucí zásada zařazena až v roce 1945 do textu Charty Organizace spojených národů.

Svou důsledně demokratickou a mírovou politikou dosáhlo Československo toho, že bylo v době mezi světovými válkami označováno za „demokratický ostrov

ve středu Evropy“ nebo za azyl a útočiště pronásledovaných v Evropě. Nebylo proto asi zcela náhodné, že i po nevládní linii se z Československa dostala do evropské politiky idea „Panevropy“, iniciovaná hrabětem Richardem Coudenhove-Kalergim z Poběžovic u Domažlic. Podpořily ji mnohé významné osobnosti a dokonce i tak skeptický spisovatel, jakým byl G. B. Shaw.

Rozbitím Československa v podstatě začala druhá světová válka a teprve osvobozením Prahy v květnu 1945 v Evropě skončila. Obnovené Československo se zaměřilo na usnadnění spolupráce členských států protihitlerovské koalice s často velmi odlišným společenským zřízením, ale také na překonání reziduí války u států proti sobě bojujících.

Československá vláda dobře vnímala různé možné zdroje napětí mezi evropskými národy, a proto vyslovila hned po skončení války ochotu stát se jakýmsi „mostem mezi evropským Východem a Západem“, a to zcela v duchu „Prohlášení o osvobozené Evropě“, které v únoru 1945 vydala „Velká trojka“ na Krymu.

Velmoci rozdělily Evropu politikou studené války na dva mocenské bloky a ideu mostu nahradila „železná opona“, a proto nebylo nijak snadné myšlenku jednoty Evropy prosazovat, zvláště pro nevelký stát, jakým bylo Československo. Neznamená to však ani v nejmenším, že by nemělo pro ideje evropského integračního procesu pochopení. Navíc bylo velmi potěšitelné, že jeho zakladatelé nikdy ani v nejmenším nenaznačili, že by se sjednocovací postup měl týkat jen západní části kontinentu.

Pro Čechy nebylo snadné získávat kvalitní informace o postupujícím jednání a o výsledcích prvních opatření, neboť v socialistickém táboře byla tato myšlenka – konečně jako vše, co přicházelo ze západní Evropy – odmítána a marxisticko-leninské učení tvrdilo, že meziimperialistické rozpory podobné procesy znemožní.

Když postupně začalo působit uvolňování mezinárodního napětí, a dokonce se začalo uvažovat o mírovém soužití, přece jen bylo nutno připustit i ve východní Evropě, že **Evropské hospodářské společenství (EHS), do kterého se Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) v roce 1957 převtělilo**, dosáhlo nemalých úspěchů. A někteří ekonomové dokonce tvrdili, že ze zkušeností evropského integračního procesu by se mohla poučit i spolupráce socialistických států v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), která si v podstatě vytyčovala podobné cíle. Podmínky vývoje obou seskupení byly však hluboce odlišné, a proto bylo velmi těžké je přejímat nebo alespoň napodobovat.

> 1.2 Šedesátá a sedmdesátá léta 20. století

Šedesátá léta přinesla mezinárodní uvolnění, takže Československo mohlo rozvíjet hospodářské styky i mimo rámec socialistického bloku a mohlo rozšiřovat styky jak s rozvojovými zeměmi, tak i s hospodářsky vyspělými státy. Postupně se začalo obchodovat i přes „železnou oponu“ a československá vláda se aktivně zapojila do činnosti institucí působících v rámci Organizace spojených národů (OSN), mimo jiné Konference o obchodu a rozvoji.

V roce 1965 předložilo Československo Evropské hospodářské komisi OSN (EHK OSN), jejímiž členy byly všechny evropské státy, memorandum s návrhem aktivizovat její činnost vzhledem k blížícímu se výročí jejího založení v roce 1947. Uvažovalo se v něm o vybudování vodních cest, včetně průplavu Dunaj–Odra–Labe, o dostavbě evropské dálniční a železniční sítě, o modernizaci ropovodů, plynovodů apod. Vše mělo přispívat ke spolupráci evropského Východu a Západu, stejně jako k propojení energetických soustav napříč Evropou, aby bylo umožněno využívat rozdílný čas v jednotlivých částech kontinentu k neefektivnějšímu využití elektrické energie.

Na jubilejním XXII. plenárním zasedání Evropské hospodářské komise v roce 1967 byla přijata slavnostní „Deklarace“, zdůrazňující nezbytnost všechny podněty brát v úvahu a v těchto směrech prohlubovat a rozšiřovat spolupráci. EHK tím nepochybně ovlivnila koncepci a přípravu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), jejíž myšlenka se koncem šedesátých let dostala do popředí evropské politiky. Mimo jiné československá delegace navrhla ještě uspořádat mezinárodní konferenci o životním prostředí a jeho vlivu na společnost a národohospodářský rozvoj a nabídla jí své pohostinství v roce 1969.

Svou příslušnost k Evropě potvrdilo Československo snahou o demokratizaci socialistického charakteru státu v roce 1968. V parlamentě tehdy uvažovala skupina poslanců v čele se Josefem Smrkovským a Jiřím Pelikánem o možnosti přihlásit Československo v roce padesátileté existence do Rady Evropy, která od roku 1949 působila v několika státech západní Evropy jako jakýsi zárodek evropského parlamentu.

Podmínky pro modernizaci a demokratizaci socialistického Československa, a tím méně pro jeho zapojení do úsilí o jednotu Evropy, tehdy ještě nedozrály. Obrodný proces byl vstupem vojsk Varšavské smlouvy přerušen, ale nemohl zmizet zájem Československa o evropský mír a hospodářskou spolupráci. Československo

aktivně podporovalo celoevropské přípravy na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, kterou se podařilo začátkem sedmdesátých let uskutečnit.

Jako hospodářsky nejvyspělejší členský stát Rady vzájemné hospodářské pomoci byla Československá republika jedním z hlavních iniciátorů prohlubování spolupráce, založení Mezinárodní investiční banky, koordinace dlouhodobých národohospodářských plánů a dalších kroků v tomto směru. Vedení RVHP nakonec přijalo v roce 1971 „Komplexní program dalšího prohlubování a zdokonalování spolupráce a rozvoje socialistické ekonomické integrace“.

Nepřímo se už v názvu tohoto programu odráželo uznání úspěchů evropského integračního procesu v západní Evropě, kde Evropské hospodářské společenství právě prokázalo své přednosti ve srovnání s Evropským sdružením volného obchodu (ESVO), které vzniklo pod vedením Velké Británie v roce 1960 jako protivník EHS. ESVO mělo rozvíjet spolupráci členských států, ale odmítalo integraci. Už začátkem šedesátých let však začala složitá jednání o vstupu Velké Británie a některých dalších členů do EHS, ale ten se uskutečnil až počátkem sedmdesátých let, kdy EHS vzrostlo ze šesti na devět členů.

Hloubku a význam integračního procesu doložilo už rozšířené Evropské hospodářské společenství v „Prohlášení“ z konce roku 1972. Konference devíti členů na nejvyšší úrovni v něm ocenila zlepšení politického ovzduší v Evropě a zdůraznila, že *„nastal okamžik pro Evropu, aby si jasně uvědomila jednotu svých zájmů, rozsah svých možností a důležitost svých úkolů“*.

V dokumentu se zdůrazňovalo: *„Evropa musí být schopna uplatnit svůj hlas ve světových záležitostech a poskytnout originální příspěvek, který by odpovídal jejím lidským, duchovním i materiálním zdrojům, a musí prosazovat koncepce v mezinárodních vztazích, odpovídající jejímu poslání otevírat cesty pokroku, míru a spolupráci.“*

Integrující se Evropa dávala najevo, že se zdaleka neomezuje jenom na hospodářskou spolupráci, ale své sjednocující poslání chápe co neširěji a obsáhlým dokumentem podporovala závěrečné přípravy k zahájení Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

Konference skutečně v červenci 1973 zahájila v Helsinkách svou činnost. Československo se na jejím jednání velmi aktivně podílelo, mimo jiné návrhem na ustavení stálého výboru, který by po konferenci dále sledoval a inicioval činnost evropských států v duchu konference. Po celou dobu konference patřilo Československo k jejím nejaktivnějším účastníkům.

Také EHS i nadále pozorně sledovalo konferenční jednání a vypracováním dalších dokumentů se snažilo přispět k jejímu úspěchu. Konference řešila celou řadu velmi konkrétních a praktických otázek denní politiky a nebylo snadné názory všech účastníků konference sjednotit. Jednalo se totiž na zásadě konsenzu, tedy hledání

shody všech, což vyžaduje mnoho času, ale zajišťuje to, že každý bude plně respektován a nikdo nemůže být přehlasován.

KBSE byla nucena zabývat se také celou řadou velmi složitých a konkrétních otázek a problémů, které se za dlouhá léta studené války nashromáždily. Méně času bylo možno věnovat často stejně závažným obecnějším a teoretičtějším otázkám budoucnosti a perspektivy Evropy. Těmi se měly zabývat až další následná setkání účastníků konference po jejím skončení.

K jedné závažné a dlouhodobé otázce ministři zahraničí už devíti členských států EHS vypracovali a koncem roku 1973 zveřejnili zásadní stanovisko. Byl to „Dokument o evropské identitě“. Bezprostředně druhý den nato vydali nejvyšší představitelé států a vlád členů EHS zvláštní obsáhlé „Prohlášení“, čímž zřejmě chtěli zdůraznit význam otázky identity Evropy pro její budoucnost. Mimo jiné zdůraznili potřebu, aby Evropa v mezinárodní politice hovořila vždy jedním hlasem. To vše způsobilo, že světový tisk začal o roce 1973 psát jako o „Roku Evropy“.

KBSE schválila v roce 1975 „Závěrečný akt“, který pro Evropu vypracoval ve zvláštní „Deklaraci“ nové zásady vzájemných vztahů mezi účastníky konference s cílem „zachovat mír, bezpečnost a spravedlnost a podporovat neustálý rozvoj přátelských vztahů a spolupráce“. Československý návrh na stálý sekretariát konference sice nebyl schválen, ale bylo rozhodnuto pravidelně svolávat „následné schůzky“ k jednání o této problematice. Do evropské politiky vstoupil „helsinský mírový proces“, který vedl k uklidnění a větší politické stabilitě kontinentu.

Je-li možno věřit prohlášením vlád, schůzka šesti nejbohatších zemí světa se ve francouzském Rambouilletu v roce 1975 sešla jen proto, aby se poradily, jak čelit ropné krizi, která v roce 1974 znepokojila svět. Dá se předpokládat, že Francie, Itálie, Japonsko, Německo, USA a Velká Británie na schůzce na nejvyšší úrovni, tiskem nazvané G-6 (zkratka z *Group of 6*), později doplněné o Kanadu na G-7, jednaly i o politických otázkách, zvláště když po KBSE v mezinárodní politice převládlo uvolnění napětí.

Už příprava KBSE přinesla v československém tisku daleko více informací o mnoha aspektech evropské politiky, včetně stanovisek vlád západoevropských států. Českoslovenští čtenáři už tradičně dovedli mnoho přečíst i „mezi řádky“ a dovedli si tak udělat přesnější představu o mezinárodní situaci. Proto se také daleko více dozvěděli o evropském integračním procesu.

V integračním procesu byla ustavena Evropská rada, což byly v podstatě pravidelné schůzky představitelů členských států na nejvyšší úrovni, která teprve později byla zařazena do systému institucí evropských společenství. Uvolnění napětí umožnilo první kroky na cestě ke spolupráci mezi Evropským hospodářským společenstvím a Radou vzájemné hospodářské pomoci. Ty mohly v jistém směru snadněji

ovlivnit zlepšení vztahů mezi evropským Východem a Západem než přímo politická jednání.

Helsinský proces přinesl do evropské politiky zvýšenou pozornost lidským právům, což velmi silně ovlivnilo situaci v socialistických zemích. Konference evropských komunistů v Berlíně podpořila helsinský mírový proces a z podnětu komunistických stran západní Evropy ho doplnila o demokratizaci v duchu starších dokumentů OSN. Tyto strany vycházely z úspěchů demokracie v Portugalsku, Řecku i Španělsku a přispěly tak formulaci usnesení berlínské konference k některým důležitým změnám v sovětském bloku.

V Československu například vyvolala ratifikaci dokumentů OSN, a to spolu s přijetím helsinských zásad usnadnilo vznik „Charty ’77“, jež velmi silně ovlivnila politické myšlení v zemi a dodala republice jakousi druhou dimenzi, kterou se mohla vedle vládní politiky představovat Evropě a světu. Vládní akce proti chartistům měly velký ohlas v zahraničí, oslabovaly autoritu zahraniční politiky vlády a posilovaly význam Charty ’77.

V roce 1977 se EHS a Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom) chystaly bilancovat 20 let své existence s důrazem na prohloubení demokratizačního procesu. **Bylo rozhodnuto uspořádat v roce 1979 přímé volby do Evropského parlamentu a byla dohodnuta zásada subsidiarity, respektu místních zájmů a práv.** Zahájena byla jednání o vstup Portugalska, Řecka a Španělska, aby byl posílen jejich demokratizační proces, neboť jejich ekonomická úroveň si ještě vyžadovala delší dobu na přizpůsobování.

V roce 1977 se v Bělehradě uskutečnila první následná schůzka KBSE a spory se tu nevedly o bezpečnostní problematice, ale diskutovalo se zvláště o respektování lidských práv. Způsobila to skutečnost, že vedle diplomatů, kteří vedli většinu jednání a znali dobře limity svých protějšků, se členy delegace USA stali i aktivisté hnutí „Helsinki watch“, vedoucí kampaň proti socialistickým státům za jejich zásahy proti zastáncům lidských práv. Stručný „Závěrečný dokument“ z Bělehradu tedy jen konstatoval současný stav a určil datum a místo další následné schůzky na listopad 1980 do Madridu.

> 1.3 Uvolňování mezinárodního napětí

Uvolnění mezinárodního napětí přispělo k tomu, že se v roce 1978 podařilo svolat zvláštní Valné shromáždění OSN k otázkám odzbrojení. I když se nepodařilo dosáhnout významnějšího pokroku, potvrdilo se, že jednání dvou mocenských bloků nevede nikam, ale naproti tomu širší zastoupení států může dosáhnout třeba jen